

Jan Keller: *Dějiny klasické sociologie*
 Praha, Sociologické nakladatelství 2004,
 529 s.

Sociologie jako krizová disciplína

Pokud vyučující přehledových dějin sociologie nechtěli zatěžovat začínající adepty své disciplíny četbou starších cizojazyčných textů Arona, Collinse, Cosera či jiných autorů, byli i po roce 1989 dlouho odkázáni na souborné přehledy dějin buržoazní sociologie, jež ve čtyřech svazcích vydalo v první polovině 80. let nakladatelství Svoboda. Během 70. let na nich pracoval kolektiv autorů z oddělení teorie a dějin sociologie Ústavu sociologických výzkumů Akademie věd SSSR – a do češtiny je se spolupracovníky přeložil Jan Sedláček. Nutno poznamenat, že zejména první dva z těchto sborníků, mapující vývoj sociologického myšlení přibližně do poloviny 20. století, splnily svůj účel lépe, než by méně zasvěcení mohli předpokládat. Nejen, že se k nám dostaly ve svěžím překladu, jenž v řadě případů ustavoval či alespoň ustaloval odbornou terminologii v oblasti sociologické teorie (krátce poté, co byla sociologie opět nesměle vzata na milost coby akademická disciplína). Dokonce i po věčné stránce však představovaly spolehlivé a na svůj žánr relativně důkladné uvedení do historie našeho oboru. Stačilo jen u každé kapitoly ignorovat úvod a závěr – kde se vždy připomnělo, jak to myslel Lenin –, a dostali jsme se ke kritickému přehledu nejvýznamnějších sociologických postav a směrů, jenž si svou úroveň nezaдал s pracemi výše uvedených autorů, naopak je v řadě ohledů převyšoval.

Nový (třebaže, při plodnosti autora, dnes patrně již ne poslední) opus Jana Kellera *Dějiny klasické sociologie* tedy nemusíme představovat jako vyrovnání dalšího deficitu na poli základní česky psané sociologické literatury. Kellerovy *Dějiny* seznamují české čtenářstvo s vývojem klasické sociologie způsobem, který jim dodává vyšší ambice než být pouhým dějinným přehledem konvenčního

razení. Aniž by postrádaly faktickou sdělnost takového přehledu, vynikají navíc jako celek promyšlenou koncepcí a soudržností vlastního výkladu. Keller představuje artikulaci klasického fondu sociologického myšlení ve zřetelně vymezeném kontextu historického vzniku a vývoje moderních společností, přičemž modernitu sleduje především skrze její krizové momenty. Sociologie je tak prezentována jako disciplína, která se artikuluje v reakci na sociální patologie, jež provázejí formování a proměny moderní společnosti.

Obrazně řečeno, pojednání o vývoji moderní společnosti dává Kellerovu představení klasického fondu sociologického myšlení rámec i náplň. Z jedné strany je systematická prezentace odkazu klasiků sociologie uvozena přehledným náčrtem zformování a povahy modernity, její periodizace a krizí, skrze něž proměňuje svou povahu. Z druhé strany je tato prezentace završena zevrubnějším pojednáním o základních strukturních vlastnostech, prnutích a konfliktech moderní společnosti a jejich proměnách. Zatímco úvodní pojednání představuje stručně i dvě konfliktní myšlenkové tradice přelomu 18. a 19. století, z nichž sociologie vyrůstala (osvětský racionalismus a konzervativní kritiku modernity), závěrečné podrobnější analýzy se již odehrávají výslovně v kontextu teoretického odkazu sociologických klasiků.

Ke třístupňové periodizaci vývoje modernity využívá Keller schématu Petera Wagnera a představuje ji skrze koncepty „omezeně liberální modernity“ (od konce 18. století do druhé třetiny 19. století), „organizované modernity“ (konec 19. a první dvě třetiny 20. století) a současného stadia „společnosti síti“. Zatímco omezeně liberální modernita se zformovala na rozrušených základech tradiční společnosti, další dvě stadia jsou reakcí na systémové krize stadií jim předcházejících. Podle této periodizace pak Keller člení i vlastní text. To by mohlo navozovat dojem stupňovitého dějinného vývoje modernity stimulovaného vyčerpáním jednotlivých stadií, jež skrze krize přecházejí od jednoho k druhému. Pozornější četba však napoví, že Keller

poskytuje komplexnější obraz proměn modernity. Zdůrazňuje sice proměnlivost modernity v jejích ideálně typických formách, zároveň však ukazuje, že 1) modernita jednoduše neruší tradici, nýbrž ji také přejímá a postupně destruktivně zužitkovává k vlastnímu prospěchu; 2) modernita v sobě od počátku obsahuje zárodky všech tří stadií, a teprve konkrétní historické podmínky vyzdvihují jednotlivé mody moderní existence jako dominantní tendence (v tomto ohledu připomíná Kellerův výklad Shelerovu korekci Comtova zákona tří stadií historického vývoje); 3) klasikové sociologického myšlení sice akcentují dominantní tendence své doby při analýzách moderní společnosti, nicméně u nich najdeme postřehy, jež vystihují neuralgické body všech tří úrovní moderní zkušenosti. Klasická sociologická tradice jednotlivá stadia takřkajíc transcenduje, uvádí je do vzájemné souvislosti, a také proto má smysl se k ní vracet i dnes.

Výběr představitelů klasické sociologie znamená u přehledových studií vždy trochu problém. Musí čelit nebezpečí recyklace kánonu, který počáteční volbou několika autorit zastírá možnost nových objevů. Dnes je rejstřík celebrit představujících klasiku sociologického myšlení již značně ustálen. Jednotlivé přehledy dějin sociologie se pak liší pouze úplností tohoto rejstříku, případně interpretací jednotlivých koncepcí, nebo rozdílnou vahou, jež je tomu či onomu klasikovi přiznávána pro vklad do pokladnice sociologického myšlení. Starší autoři, kteří se do takového kanonického rejstříku nevejdou, už potom ani nestojí za to, abychom se je snažili pozorně studovat a znovu otestovat jejich sdělnost z pohledu naší dnešní zkušenosti. Keller se vyhýbá tomuto dilematu právě tím, že se soustředí na klíčové vývojové tendence moderní společnosti a nechce předložit pouhý přehled jmen a konceptů. Může si tak dovolit docela konvenční výběr, aniž by jeho text trpěl opakováním toho, co si můžeme přečíst jinde. Jeho práce má navíc tu výhodu, že na závěr přidává stovku medailonků více či méně známých jmen, jež lze

chápat jako jakési mezioborové satelity klasické sociologie, kteří se podíleli na formování intelektuálního klimatu i konceptuálního aparátu, z něž vyšla.

Zevrubně se Keller věnuje šesti klasickým autorům, z nichž u dvou spadá jejich tvorba do období omezeně liberální modernity a u čtyř do období modernity organizované. Tyto dvě skupiny jsou proloženy dvěma kapitoly představujícími další autory obou období. Sem se vešel například Herbert Spencer (omezeně liberální modernita) či Ferdinand Tönnies (organizovaná modernita). Hlavní pozornost je však pro první ze jmenovaných období věnována Augustu Comtovi a Karlu Marxovi, pro druhé pak Émilu Durkheimovi, Maxu Weberovi, Vilfredu Paretovi a Georgi Simmelovi. Z volby tak vypadl například George Herbert Mead, jenž nemá tolik co říci cílené analýze modernity ve srovnání s uvedenými autory, ale dostal se alespoň mezi závěrečné medailonky. Na Karla Mannheimu či Alfreda Schutze, kteří přece jen začali přispívat k sociologické tradici o něco později než zmínění klasikové, se již nedostalo ani tam.

Zatímco volba jmen pro druhé období vzbuzuje jinak málo pochybností, u prvních dvou může být při tak redukovaném výběru preference spornější. Nicméně, vynechat Comta, který dal disciplíně její jméno, by bylo neslušné. Keller ho navíc představuje způsobem, jenž má daleko ke shovívavé „velkorysosti“, s níž řada jiných historiků sociologie představuje Comta, když už ho zmíní, co by poněkud bláznivého intelektuálního megalomana nebo archaického sociálně inženýrského snílka. Neglorifikuje sice Comtův přínos za únosnou mez, nicméně s ním čtenáře seznamuje při zdůraznění teoretického i historického kontextu, v němž tvořil, a také s cílem vytěžit z něj spíše ty životnější odkazy, třebaže v dalším vývoji sociologického myšlení málo zužitkované. V porovnání s Comtem je na tom Marx zcela jinak. K sociologii se sice vůbec nehlásil, ovšem na nedostatek pozdějšího vlivu na její vývoj si v žádném případě nemůže stěžovat. Jeho zařazení do

Kellerova přehledu tak neopravňuje pouze jeho klíčová role v analýze patologií modernity, nýbrž již samotný citační index, jenž by mu dnes zajistil profesuru v oboru sociologie daleko spolehlivěji než komukoli jinému, včetně Comta.

Podobně jako ke Comtovi (tedy vstřícně, se zaměřením na přednosti, spíše než problematická místa jejich koncepcí) přistupuje Keller i ke všem dalším postavám z dějin sociologie, o nichž referuje – a činí tak zřetelně ku prospěchu vlastního projektu. Dokazuje tak mimo jiné, že pro vnímavé čtenáře může být na poli sociologického myšlení přesvědčivější, ponechá-li svou jinak brilantní ironii stranou. Každou kapitolu o šesti klíčových postavách klasické sociologie uvozuje krátkým komentářem, jenž spolehlivě přisuzuje každé z nich místo v celkové tradici sociologického myšlení. Poté následuje popis konkrétních historických souvislostí a myšlenkových zdrojů, z nichž klasikové čerpali zkušenost a inspiraci. Zde uplatňuje jak svou historickou erudici, tak i přehled o dějinách teoretického myšlení, jež přesahuje konvenčně chápanou sociologickou tradici. Zejména však osvědčuje schopnost syntetického vystižení podstatných sdělení na relativně malém prostoru. To platí tím více pro následující přehledy a stručné charakteristiky hlavních prací klasiků, jež vedou výklad k pojednání o klíčových konceptech a pojmech v teoretických odkazech jednotlivých autorů. Lze říci, že právě sem Keller centruje hlavní sdělení o myšlenkovém přínosu každého z nich. Následující podkapitoly mají rovněž shodnou strukturu a pořadí: Keller sleduje u jednotlivých postav postupně jejich celkové chápání společnosti, antropologii (pojetí člověka), chápání povahy sociologického či sociálně vědného poznání jeho společenské role. Na závěr Keller u každého zhodnocuje jeho celkový myšlenkový vliv.

Kellerův přehled dějin klasické sociologie tak získává soudržnost nejen jednotícím tématem proměnlivé modernizace, nýbrž i přehlednou strukturou textu, která zrovna tak umožňuje mnohá dílčí srovnání mezi jed-

notlivými autory – a Keller k nim v průběhu vlastního textu také zhusta přistupuje, čímž ještě zvyšuje informační hodnotu své práce. Jeho výklad přitom účelně osciluje mezi nutnou zkratkovitostí v sumarizujících pasážích na jedné straně (například podkapitoly o historických a myšlenkových kontextech či nejvýznamnějších dílech klasiků), a zevrubnější pozorností, kterou věnuje (s ohledem na ústřední téma modernizace) i konceptům poměrně marginalizovaným v jiných přehledech sociologické klasiky (například Paretovo pojetí socialismu). V obojím případě si jeho výklad udržuje svěžest a sdělnost. Jsou to právě kapitoly věnované hlavním postavám sociologické tradice, které se nabízejí adeptům sociologie jako velmi zdařilý obsažný úvod do dějin jejich disciplíny.

Poněkud náročnější výzvu pro ně představují závěrečné tři kapitoly, v nichž Keller rozvádí – s pomocí klasických konceptů – vlastní pojetí modernity a jejích proměn. Zde se čtenář musí vyrovnat s jistým posunem v žánru, neboť přehledová instruktáž přechází více do věcné sociologické analýzy modernity zaměřené především na její krizové momenty. Toto zacílení se dostává do dramaticky vypjaté polohy zejména v bezprostředně následující kapitole 10, v níž Keller zasazuje dříve pojednávané autory (včetně Tocquevilla a Spencera) do Beckova konceptu reflexivní modernity, tedy modernity na jedné straně neustálené, rozvolněné a rozpo- hybované, a na druhé straně citlivé k vlastnímu sebedestruktivnímu potenciálu. Keller zde dosahuje dvojího efektu. Představuje pozici klasických autorů a jejich senzitivitu k patologiím modernity jako *analogickou* naší historické situaci, ale zároveň u nich dokáže vystihnout teoretická stanoviska, která vykazují i věcnou *relevanci* pro analýzu dnešních dilemat. Ukazuje tak přesvědčivě, že četba klasických autorů nemusí být pouze anti- kvární zálibou expertů na dějiny idejí. Demonstruje jejich přínos i pro kultivaci naší vlastní sociologické imaginace.

Keller tak činí především skrze zdůrazňování té roviny teoretického odkazu socio-

logických klasiků, v níž dominuje znepokojení, úzkost, obava či rozhořčení nad sociálně destruktivním a sebedestruktivním potenciálem modernity. Odpovídají tomu již názvy jednotlivých podkapitol, jež samotné utvářejí atmosféru bdělosti vůči možným i aktuálním defektům modernizace: hrozba – sebedestrukce – vedlejší efekty – oběť – rozklad – železná klec – tragédie. Keller sice v textu příležitostně upozorňuje čtenáře na ambivalentnost vztahu k modernitě u většiny z projednávaných autorů, nicméně zvolená perspektiva dává jednoznačně vyniknout chmurným stránkám jejich analýz a vizí. Zvlášť patrné je to například u Tocquevilla. Ten sám přitom v předmluvě k druhému vydání *Demokracie v Americe* připomíná, že jeho kritické postřehy nepramení ze zášti k moderní demokracii – je vůči ní kritický právě proto, že je naopak jejím příznivcem, třebaže rezervovaným a takřkajíc z rozumu (tj. na základě pochopení její historické nevyhnutelnosti). Tocquevillova kritická teorie modernity je tak jiné povahy než třeba Marxova – je chápající, nikoli denuncující, má vést k ostrážitosti a humanizaci modernity, nikoli k jejímu odsouzení a revoluční proměně, jeho chmurné vize jsou varováním, nikoli konečnou diagnózou. Máme-li v kontextu kritiky modernity Tocquevilla a Marxe vedle sebe, je dobré na to pamatovat.

Také v případě podkapitoly o Simmelovi může být akcent na kritický vztah k modernitě pro méně zběhlé adepty sociologie trochu matoucí. Zejména přečtou-li si v úvodu podkapitoly, že jeho „reflexe problémů, do nichž zabředává modernita, je hlubší, pesimističtější a bezvýchodnější než u jiných klasiků sociologického myšlení“ (s. 386), a zbytek textu budou vnímat v takto vymezeném pohledu. Budou však muset dočíst kapitolu pozorně až do konce, aby dospěli k charakteristice, která se mi v případě Simmela jeví přesnější než ta úvodní: že totiž tragický rozměr není vlastní pouze životu a zkušenosti v modernitě, nýbrž jakékoli sociální existenci, bez ohledu na její historickou formu. Tragičnost existence se navíc u Simmela neváže

na hrozbu sebedestrukce modernity či destrukce sociální, nýbrž spíše na fatální rozporuplnost, neúplnost či neohraňičenost lidského života ve společnosti vůbec. Tragičnost zde není vázána na sestupný pochod dějin, a také proto Simmel nepotřebuje pracovat s prvem naděje. V uvedeném smyslu může být pro Simmela lidská existence sice bezvýchodná, ale není to obraz pesimistický. Život je tragický především pro ty, kteří od něj očekávají jednoznačnost. Rozporuplnost zároveň nabízí lidem rozličné strategie zabydlování v sociálním světě – strategie, které mohou uspokojit i jinak protichůdné potřeby.

Příležitostné deklarování ambivalentnosti vztahu řady klasiků k modernitě tak může v celkovém kontextu uváděných pasáží snadno uniknout pozornosti. Výklad na jedné straně dostává v závěrečných kapitolách nový švih, ale zároveň se otevírá možnost, že čtenáři, kteří se skrze Kellerovu práci teprve seznamují s klasickou sociologickou tradicí – a jistě jich nebude málo –, si jednotlivé klasiky zapamatují spíše podle jejich hodnotového vztahu k modernitě (což bude poměrně snadné, tady vlastně nelze udělat chybu) a méně již podle jejich věcných sdělení. Nelze přitom nic namítat proti výběru kritických pasáží a postřehů klasiků o cestách, jimiž se ubírá nebo může ubírat vývoj moderní společnosti. Je systematicky a invenčně podřízen zvolené perspektivě a logice výkladu, a potud je vše v nejlepšího pořádku. Sporná může být až poměrně jednostranná interpretace celkového vztahu jednotlivých klasiků k modernitě, jež z toho nakonec vyplývá a jež je staví do až příliš jednolitého proti-modernistického šiku.

Zůstává otázkou, zda se lze při zacílení textu na sociální defekty modernity a zároveň při omezeném rozsahu jednotlivých kapitol takovému efektu vůbec vyhnout. Možná je také recenzentova obava přehnaným podceněním čtenářova intelektu. Nicméně v závěrečných kapitolách se ukazuje jistá problematičnost zhuštěného výkladu i v jiném ohledu. Kellerova kritika společnosti sítí je systematicky promyšlená a představená, občas ale

poukazuje na sociálně patologické důsledky, které se nezdaří být až tak výjimečné pro tento typ sociálních vztahů. I kdyby platilo, jak se píše například na straně 399, že „ty uzly, které nespolupracují podle kódu, jenž v síti rezonuje, jsou okamžitě vyřazeny“ (Keller, s. 399), musíme se ptát, zda tomu kdy bylo jinak. Navíc se můžeme domnívat, že hrozba sociálního vyloučení nemusí být v případě sítí tak konsekventní jako v případě rigidněji založených sociálních struktur (kmenové, komunitární, hierarchické).

Presvědčivost Kellerova argumentu o hrozbě sociálního vyloučení ve světě sítí se nachází jinde. V předposlední kapitole nazvané *Sociologická tradice* sleduje jeho výklad proměny modernity nikoli v diagnózách jednotlivých klasických autorů, nýbrž skrze klíčové analytické koncepty, jež pro nás klasická sociologie připravila. Máme co dělat se třetí strategií, skrze niž Keller konfrontuje čtenáře s paralelním vývojem moderní společnosti a sociologického konceptuálního aparátu. Zde je sociologická tradice a její výkladová síla při analýze proměn modernity představena v kondenzované podobě. Keller zůstává u své základní periodizace, pro potřebu konzistentního výkladu ji však doplňuje o základní charakteristiky tradiční (předmoderní) společnosti a liberálně omezenou modernitu slučuje s modernitou organizovanou (s důrazem na odkaz pozdějších klasiků). Vzniká tak nová triáda, která však v kontextu předchozího textu dává zřejmý smysl: tradiční společnost – klasická („první“) modernita – společnost sítí. V kontrastu s prvními dvěma stadii pak Keller načrtává systematický obraz současné „druhé“ modernity, jenž nepostrádá invenci a původnost, třebaže se vedle Becka opírá i o některé další současné autory, zejména Castellse a Boltanskiho. V tomto schématu pak oproti „komunitě“, „autoritě“, „stavu“ a „posvátnému“ charakterizujícím tradiční společnost, a oproti „společnosti“, „moci“, „třídě“ a „světskému“ náležejícím ke klasické modernitě, stojí „sítě“, „sebekontrola“, „neukotvenost“ a „deregulace“ připisované společnosti sítí.

V případě hrozby sociálního vyloučení je tak pro aktéry ve světě sítí problémem spíše nejistota pramenící z *deregulace*, jež mimo jiné znamená rozvolnění jasných pravidel inkluze, včetně v tomto schématu zásadního kritéria efektivnosti, které se v jedné a té samé instituci mohou vázat na různé druhy výkonů. Jistá arbitrárnost zabydlení v sítích či vyloučení z nich je pak vyrovnávána nejen *sebekázní* či *sebekontrolou* (tj. nadáním, které je v současných společnostech spíše nerovnoměrně rozloženo), nýbrž také paralelními sítěmi, ve kterých mohou účastníci či adepti na vstup hledat oporu. V ohledu sociálně ekonomické reprodukce, na kterou se text soustředí, zbývají tedy ohroženým nejen instituce sociálního státu. Aktivují se i vazby rodinné, rozšířené častěji než dříve rozvody a novými sňatky (zaměstnávání rodinných příslušníků nejen v soukromých firmách, nýbrž i například v různých servisních funkcích placených přímo ze státní kasy), či vazby přátelské (nabyté například společným studiem). Vzhledem k proklamovanému kritériu výkonnosti jsou však rodinné klany či správné známosti (tj. sociální kapitál) podobně nelegitimní jako třeba model klientelismu či přímo vzájemné korupce: například vstřícnost mezi firemními manažery, daňovými poradci, finančními kontrolory, auditory, právníky atd., tedy vstřícnost, jež se může kterémukoli z nich vyplatit v momentu osobní profesní krize.

Problémem pro sociální soudržnost je tedy instrumentalizace i jistá nestabilita či nespolehlivost těchto paralelních podpůrných sítí, spíše než jejich absence. Tato její povaha navíc způsobuje, jak také ukazuje Keller, že individualizovaní aktéři se ani v jedné z nich nemusí cítit tak úplně doma. *Neukotvenost* mimo jiné znamená, že je snadnější než dříve stát se mentálními bezdomovci ve svém „vlastním“ světě (řečeno slovy Bergera, Bergerové a Kellnera: *The Homeless Mind*). Mimo jiné tak i odcizení dostává nový význam ve světě, v němž samota již není osobním stigmatem a sociálním problémem.

V Kellerově výkladu společnosti sítí lze vysledovat přednostní důraz na ekonomické

vztahy. Představení tohoto typu společnosti se opírá především o analýzu světa práce. To nakonec výslovně uvádí jako vědomou metodickou pomůcku, když říká, že „vzhled do praktického uplatnění sítí v ekonomické sféře umožňuje lépe porozumět vlastnostem sítí obecně“ (Keller, s. 399). Příklady dysfunkce v sociálních vazbách rodinných či komunitních, jež jsou zpravidla představeny jako důsledek nestability ve světě práce (Keller, s. 415 nn.), však naznačují, že nemusí jít pouze o metodický nástroj. Zaměření na ekonomickou sféru může na jedné straně zastírat význam jiných sociálních kontextů pro sociální integraci (z hlediska aktérů samotných), na druhé straně však Kellerovi umožňuje vystihnout některé strukturní důsledky pojednávaného trendu. Záchranná síť sociálního státu je alternativou jiného druhu – a především pro jinou vrstvu lidí – než sítě správných známostí či rodinných klanů. Instituce sociálního státu mají tendenci příkře oddělovat ty, kteří jsou na nich závislí, od těch, kteří nejsou – už tím, že tuto závislost často spíše reprodukují, než aby ji činili dočasnou. Namísto podpůrné půdy pro sociálně-ekonomickou re-integraci se stávají vlastním integračním polem, navíc sociálně málo uspokojivým (neplyne z něj žádná forma uznání), a občas i nespolehlivým. K tomu je praktická hodnota sociálního kapitálu – tj. užítkovatelné rodinné klany či správné známosti – ve společnosti stejně nerovnoměrně rozložena jako třeba schopnost sebekázně a sebekontroly. Nelze-li takový kapitál využít ani instrumentálně, ani emocionálně, přestává být kapitálem – nabízejí se ale třeba party a gangy, v nichž násilí, sebedestrukce a kriminalita představují formu seberealizace. „Ve společnosti sítí mizí klasické obrysy tříd, zatímco nerovnost ve společnosti narůstá.“ (Keller, s. 414) Zvolená výkladová strategie tak umožňuje Kellerovi propojit mikro- a makro-rovinu sociologického pohledu, což mimo jiné výslovně reflektuje v závěrečné sumarizující kapitole.

Promyšlená koncepce knihy nabízí čtenáři dvojí pohled na dějiny klasické sociolo-

gie: na jedné straně se seznámí s klasiky sociologického myšlení zejména skrze jejich přístup k modernitě a jejím patologiím, na druhé straně jsou mu koherentně představeny proměny modernity a její krizové momenty skrze koncepty a výkladové strategie, jimiž tito klasikové založili sociologický styl uvažování. Keller tím mimo jiné dosahuje opět dvojího efektu. Za prvé se tu klasické sociologické přístupy nejeví jako více méně nesouvislý sled teorií, koncepcí či pojmů. Pojící perspektiva je uvádí do vzájemných souvislostí a nechá odkazovat na sebe navzájem, čímž překlenuje jinak zjevné odlišnosti výkladových postupů, které klasikové používali. Za druhé představuje sociologii jako pevnou součást moderní společnosti. Sociologie je nejen výrazem její reflexivnosti, nýbrž i jejím konstitutivním prvkem. Je představena jako špatné svědomí modernity i jako naděje, že její sebedestruktivní sklony nezůstanou zcela nepovšimnuty.

Nevíme přesně, co má Keller na mysli postmodernismem, od kterého se na několika místech striktně distancuje. Nicméně tato distance má silný symbolický význam. Mluví konzistentně o *modernitě* a jejích proměnách – a tím zdůrazňuje spojitost výzev, před které je kritická reflexe postavena dnes jako před dvěma sty lety. Sociologie nejen *musí* na proměny povahy moderní společnosti reagovat rozvíjením vlastního analytického aparátu. Zároveň tak *může* činit, neboť je k tomu dobře vybavena klasickou inspirací. Kellerův poslední opus je přesvědčivým připomenutím myšlenkové produktivity klasické sociologické tradice. Současně je však i důraznou obranou aktuální potřeby a analytické hodnoty sociologie vůbec.

Radim Marada